

№ 04 (693)
Студзень 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Канферэнцыя: размова пойдзе пра этнавыхаванне дзяцей** – *стар. 2*

☞ **Новая рубрыка: Світанак маладой Дзяржавы** – *стар. 4*

☞ **Рэгіён: кухня Карэліччыны і расліны Целяханшчыны** – *стар. 5 і 6*

180 гадоў таму нарадзіўся
Канстанцін Вікенцій Каліноўскі, кіраўнік
нацыянальна-вызваленчага паўстання

У калажы скарыстаная гравюра Н. Орды
(Свіслач, дзе вучыўся К. Каліноўскі)

На тым тыдні...

✓ 22 студзеня ў філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея «Дом-музей І з'езда РСДРП» пачала працаваць аўтарская выстаўка фатаграфіі «13-е Акно».

Тут прадстаўлены дванаццаць працаў фатографіа А. Лінэмана, які працуе ў розных жанрах, у тым ліку вулічнай фатаграфіі. Аўтар выкарыстоўвае толькі аналагавыя фотаапараты і часцей за ўсё чорна-белую плёнку. У экспазіцыі змешчаныя здымкі, зробленыя ў 2016 – 2017 гг. пад час наведвання культурнага цэнтра Галіцыі – Львова. У працах адлюстраваныя стылістычныя асаблівасці гарадской архітэктуры, спалучэнне актуальных элементаў дэкару і класічных формаў, а таксама перададзеная атмасфера сучаснага турыстычнага горада, які здолеў захаваць дух шматвекавай гісторыі і традыцыі розных культур у сваіх насельніках.

✓ 23 студзеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшло мерапрыемства, прысвечанае завяршэнню дабрачыннай акцыі «Кніга – крыніца мудрасці, ведаў і навукі...».

У рамках святкавання 500-годдзя беларускага кнігадрукавання Нацыянальная бібліятэка Беларусі абвясціла дабрачынную акцыю «Кніга – крыніца мудрасці, ведаў і навукі...», што праходзіла цягам юбілейнага 2017 года. Збіраючы кнігі для перадачы ў сацыяльныя ўстановы і бібліятэкі краіны, Нацыянальная бібліятэка Беларусі стала сувязным звяном паміж тым, хто можа і хоча дапамагчы, і тымі, каму неабходна дапамога.

У рамках праекта 14 500 асобнікаў кніг было перададзена бібліятэкам дзіцячых дамоў, школаў-інтэрнатаў, дамоў ветэранаў і інвалідаў і інш.

✓ 25 студзеня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася імпрэза «Інфармацыйныя скарбы зямлі беларускай. Віцебшчына».

Гэта першае з вялікага цыкла мерапрыемстваў, што пазнаёмяць з інфармацыйнай спадчынай розных мясцінаў Беларусі, іх гісторыяй і культурнымі здабыткамі. Гэта своеасаблівы вынік плённай працы аичинных бібліятэк, архіваў, музеяў, навуковых і адукацыйных устаноў, краязнаўцаў-аматараў па вывучэнні, узнаўленні і папулярызацыі інфармацыйных скарбаў нашай краіны.

Пад час імпрэзы выступалі вядомыя краязнаўцы-даследчыкі, прадстаўнікі бібліятэчнага і музейнага асяроддзя, гісторыкі і архівісты, а таксама прагучалі музычныя кампазіцыі, прысвечаныя роднаму краю. Імпрэзу дапоўніла тэматычная выстаўка-агляд інфармацыйных рэсурсаў пра Віцебскі рэгіён з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

✓ 25 студзеня ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» пачала працаваць выстаўка керамікі «Між рукамі і пальцамі». На ёй прадстаўлены працы больш чым 20 керамістаў, сталых майстроў і пачаткоўцаў. У межах выстаўкі ладзяцца сустрэчы з керамістамі, майстар-класы па ганчарстве, лепцы з гліны і роспісе керамічных вырабаў.

Выстаўка будзе працаваць па 8 лютага.

Наш календар

Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 года — 430 гадоў з часу зацвярджэння

Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 г., Трэці статут ВКЛ – звод законаў феадальнага права, помнік прававой культуры і юрыдычнай думкі XVI ст. Яго называюць першай у Еўропе Канстытуцыяй. Дзейнічала яна на тэрыторыі сучаснай Беларусі і была адной з самых прагрэсіўных у Еўропе. Статут закончыў каліфікацыю права ў ВКЛ, паўплываў на юрыдычныя традыцыі суседніх краінаў. Статут дзейнічаў у ВКЛ з 1589 г., а пасля далучэння зямель ВКЛ да Расійскай імперыі – у Віцебскай і Магілёўскай губернях да 1831-га, у Віленскай, Гродзенскай, Мінскай, Кіеўскай, Падольскай і Валынскай губернях дзейнічаў да 1840 г.

Статут абагульніў тагачасны дзяржаўна-прававы ідэі, некаторыя з іх апырэджвалі свой час. У ім адлюстраваная багатая прававая культура беларускага народа, а беларуская прававая лексіка склала аснову гэтага Статута. У адрозненне ад Заходняй Еўропы, дзе карысталіся рымскім правам, выкладзеным на неразуменьнай для многіх лацінскай мове, тэкст Статута быў добра зразумелым пераважнай большасці мясцовага насельніцтва. Усе нормы Статута прасякнутыя ідэяй усталявання прававой дзяржавы, у якой дзейнасць усіх дзяржаўных органаў і службовых асобаў павіна цалкам адпавядаць праву. Ідэя прававой дзяржавы, накіраваная найперш супраць самавольства буйных феадалаў і сярэдневячнай тэакрычнай тэорыі паходжання і сутнасці дзяржавы, была сфармулявана Львом Сапегам у яго прысвячэнні Жыгімонта III і ўсім саслоўям ВКЛ. Абвешчэнне ідэі прававой дзяржавы ў перыяд феадалізму сведчыла пра ўзнікненне новай дзяржаўна-прававой тэорыі, якая больш за ўсё выявілася ў нормах дзяржаўнага (канстытуцыйнага) права, дзе адлюстраваныя дзяржаўны суверэнітэт, грамадскі дзяржаўны лад, асновыныя правы і абавязкі насельніцтва, галоўныя прынцыпы судовага ладу.

(Заканчэнне артыкула на стар. 5)

Канферэнцыя

РЭСПУБЛІКАНСКІ
ФЭСТЫВАЛЬ
ФАЛЬКЛОРНАГА
МАСТАЦТВА
БЕРАГІНЯ

20 чэрвеня 2018 г. у рамках X Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня» ў г.п. Акцябрскі Гомельскай вобласці адбудзецца V рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання».

Арганізатары канферэнцыі: Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Гомельскі аблвыканкам, Акцябрскі райвыканкам, Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур, Беларускае таварыства культуры.

У працы канферэнцыі запрашаем прыняць удзел навукоўцаў, выкладчыкаў вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, аспірантаў, магістрантаў, бакалаўраў, студэнтаў, работнікаў культуры і адукацыі, вучняў агульнаадукацыйных школ, удзельнікаў калектываў аматарскай творчасці.

Праблемнае поле канферэнцыі:

- тэарэтычныя пытанні народнай культуры і этнапедагагікі;
- сучасная практыка аднаўлення, засваення і папулярызавання традыцыйнага мастацтва ва ўстановах культуры і адукацыі;
- сямейнае выхаванне;
- асоба ў народнай культуры і педагогіцы;
- народная спадчына Бацькаўшчыны ў працах дзяцей і моладзі;
- краязнаўства ў адукацыйна-выхаваўчым працэсе.

Для ўдзелу ў канферэнцыі неабходна да 10 красавіка 2018 г. даслаць заяўку і тэкст выступлення на два электронныя адрасы: oktiabr.kult@tut.by (дырэкцыя фестывалю, тэл. 802357-54280, 802357-51782) і gsnk-1994@mail.ru (Рэспубліканскі цэнтр нацыянальных культур, тэл. 8017-3344694).

У заяўцы неабходна ўказаць прозвішча, імя, імя па бацьку, месца працы (вучобы), пасаду, вучоную ступень, навуковае званне, тэму даклада, службовы і хатні адрасы, тэлефоны, e-mail; тэхнічныя сродкі, неабходныя для даклада.

Да пачатку канферэнцыі плануецца выданне зборніка, набыць які можна будзе за адпаведны кошт. Матэрыялы, дасланыя пасля пазначанага тэрміну, у зборнік не ўключаныя.

Пра патрабаванні да афармлення артыкулаў можна даведацца па вышэйзгаданых тэлефонах.

Аркамітэт

Калядная вандроўка па Рэчыцы

Наш час вызначаецца тым, што ўсё больш глыбокай становіцца цікавасць людзей да народнай духоўнай культуры. Адраджэннем фальклорна-этнаграфічнай спадчыны Рэчыцкага Палесся займаюцца ўдзельнікі клуба «Жывіца», далучаецца і моладзь – удзельнікі клуба «Сям'я». Традыцыяй сталі штогадовыя Калядныя сустрэчы, сёлета яны адбыліся ў рэчыцкай бібліятэцы імя Н.К. Крупскай. Удзельнікі падзяліліся сваімі дзіцячымі ўспамінамі пра Нараджэнне Хрыстовае, гучалі калядныя вершы самадзейных паэтаў Ганны Гаўрыленка, Ніны Шупікавай, Галіны Левінай, Валяціны Яўсеенка і іншых. Калядная малітва прагучала ў выкананні Ларысы Шавырынай і Аляксандра Нікулшына.

У гэты ж час рыхтаваліся ўдзельнікі фальклорна-этнаграфічнай дзеі і калядавання па дварах «Добры вечар, шчодры вечар!», адноўленых паводле ўспамінаў Надзеі Міхайлаўны Шынгіроў і Веры Іванаўны Мельнік з вёскі Коззе Рэчыцкага раёна. Яе жыхары памятаюць, як у кожнай хаце імкнуліся найлепей адарыць калядоўшчыкаў, каб быў шчодрым і багатым новы год. Чацей за ўсё давалі хлеб, сала, каўбасы, грошы і бутэльку гарэлкі. Шчадральнічкі, атрымаўшыя дары, складвалі іх у мех Механашу. Выгавала павер'е: шчодрэ адораныя калядоўшчыкі, выходзячы з хаты, забяруць з сабой няшчасце, хваробы, гора («Каза, ты з хаты выхадзі, бяду вынасі!»).

Увечары перад Новым годам спраўлялі другую кучцо, якую называлі Багатай, Шчодрай, Мясной або Шчодрым вечарам. Кожны імкнуўся сустрэць свята ў дастатку, каб перанесці яго ў наступны год. Таму на стале былі каша з салам або мёдам, бліны, каўбасы, абавязковай рытуальнай стравой была свежына.

Усе абрады 13 студзеня суправаджаліся песнямі, якія ўдзельнікі клуба «Жывіца» перанялі ад старэйшых

носьбітаў фальклору (што яны спявалі ў далёкія ўжо 1960 – 1970-я гг.). Фальклорны гурт жадаў гаспадару, гаспадыні і дзеткам:

*Добры вечар, шчодры вечар!
Гаспадынька ходзе, сталы засцілае,
Бог жа ж ёй!
Ой, дай жа ж ёй, Божа, шчасця
ды здароўя, ды у яе даму
Бог жа ж ёй!
Добры вечар, шчодры вечар!
А у хаце дзеткі, бы ў лузе вецткі,
Бог жа ж ім!
Ой, дай жа ім, Божа, шчасця
ды здароўя, ды у вашым даму,
Бог жа ж ім!*

Калі ў калядных песнях, прысвечаных гаспадару і гаспадыні, пераважаў гаспадарчы клопат, то ў калядаках і шчодрыхках, адраджаных дзяўчынамі і хлопцамі, пераважалі матывы замужжа, жаніцбы. Дзяўчыне на выданні шчадральнічкі спявалі «Чырвона, чырвона каліна ў лузе...», а калі ў сям'і быў сын, гучала песня «Слаўны казачок, малады...». Сёлета на шчадраванні гучалі калядкі пра пчолак, якія асацыююцца з працавітасцю і, аднаўдана, з багаццем. Такія песні пчаларам пра-

спявала Алена Ускова, разам з ёй шчадралі гарманіст Аляксандр Ускоў, паенка Алена Карабанёва, маладзіца Уладзіслава Усціновіч, афіцэр Аляксандр Мажэў, цыганка Вікторыя Ласіца з пяцігадовай дачушчай, «ягадкі-малінкай дзяўчынкай Эвелінкай» – самай маленькай калядоўшчыцай.

Раптам з гурта калядоўшчыкаў выскокала і пускалася ў скокі Каза (Вольга Сачыўкіна), якая

*...хадзіла па барэх, хадзіла па ляхах,
Захацела каўбасы, ды й прывіла
ў двары...*

А потым Каза «здохла, прапала», і, канечне, гаспадары давалі і сала, каб яна ўстала, і грошай, каб была харошай, а на «рожанкі два пірожанкі, каб была прыгожанькай».

Нам шчыра дзякавалі, нас адорвалі ўсе гаспадары, да якіх мы трапілі. Шмат падзякаў прагучала, калі мы хадзілі ад падвор'я да падвор'я ў мікрараёне «Наварэчыцкі». У спальным раёне нават машыны спыніліся, вадзіцелі пасілі нас спрашваць, а потым таксама шчодрэ адорвалі. Найлепшай пахвалою былі словы «Вось гэта ідуць сапраўдныя калядоўшчыкі!», пасля якіх гаспадары запрашалі нас да сваёй хаты. Потым мы спявалі для гурта малых сямейных параў і сем'яў з дзеткамі, якія выбралі нашае тэатрызаванае дзейства, а не дыскатэку, што ладзілася непаладэк.

З вялікім нецярпеннем нас чакала найстарэйшая ўдзельніца клуба «Жывіца» Ніна Рыгораўна Скараход, перасяленка з Брагінскага раёна, пацярпелага ад аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Яна праспявала нам калядныя песні, якім навучылася ад маці і бабулі. Не абыйшлося і без прыпевак. Ніна Рыгораўна ведае іх больш за сотню, і невывадкова ў 2016 годзе на свяце фальклору яна была прызнаная лепшай частушачніцай ў Рэчыцы. Свае аўтарскія прыпеўкі Н. Скараход спявала і на Рэспубліканскім свяце «Дзень беларускага пісьменства» ў Хойніках у 2010 годзе.

Тым часам ужо хваляваліся хлебасольныя жонка Ніна і муж Аляксандр Гутнікавы, якія нас чакалі больш за пяць гадынаў. Падзякаваўшы гаспадарам за шчодрыя дары, Механаша, падмаючы мех, сам сябе падбадзёрваў:

*Ой, як цяжка гэта несіці,
Але смачна будзе есці.*

А сустрэкалі мы стары Новы год вялікай супольнай калядоўшчыкаў у сям'і Алены і Алега Цейкаў, аматараў беларускіх народных традыцый. Калядны цыкл беларускіх

абрадаў і звычай прадоўжылі дзяўчычкі на вачорках «Раз у вадохрышчанскі адвечорак». А на трэцюю кучцо, Правядную, як і на першую, запрашалі дзядоў (продаў) на святочнае рытуальнае застолле.

Вечна жывое народнае мастацтва – гэта неацэннае багацце, якое мы павінны захаваць для наступных пакаленняў. Аднак праблема адраджэння мясцовых традыцый, рэгіянальнага фальклору ў тым, што многае мы ўжо паспелі згубіць. На часасце, нешта мы спрабуем і можам адраджыць. Ведаць родную мову, гісторыю і культуру – гэта значыць не парываць з вяткамі сваёй Айчыны, сваімі продкамі.

**Аюдміла ГРЫЗУНОВА,
мастацкі кіраўнік Рэчыцкага
гарадскога палатна культуры
Дзяснін СЦЕПАНЕНКА,
памочнік кіраўніка, удзельнік мастацкай
самадзейнасці клуба аматараў
народнай і эстраднай песні «Здраўіца»**

Урач з роду паўстанцаў

Дзятлаўшчына можа ганарыцца шматлікімі сваімі ўраджэнцамі, якія праславілі яе, ды і ўсю Беларусь, у свеце. Тут нельга не ўспомніць род Борзабагатых, які з'явіўся ў Беларусі ў XVII стагоддзі і меў герб «Яліта». Роду належалі землі на Навагрудчыне і Слонімішчыне. Заснавальнікам той лініі роду, якая звязаная з Дзятлаўшчынай, быў Франц Борзабагаты. Яго бацькамі былі Канстанцін Борзабагаты і Юлія з роду Туганоўскіх, якія мелі ўласнасць у маёнтку Рутка Навагрудскага павета. Франц Канстанцінавіч не атрымаў спецыяльнай адукацыі і займаўся сельскай гаспадаркай, меў маёнтак Вясёлы Двор у Дзятлаўскай воласці Слонімскага павета.

Яго родны брат Уладзіслаў атрымаў дыплом урача, пасяліўся ў Навагрудку. А калі пачалося паўстанне пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага, стаў адным з яго арганізатараў на Навагрудчыне, быў асуджаны да смяротнага пакарання, але паспеў збегчы за мяжу. Уладзіславу дапамагалі яго браты-ўрачы Антон і Баляслаў, а таксама маці. Пасля паразы паўстання маці давялося працаваць за пазыкі маёнтка Рутку і перасяліцца з малодшым сынам Ігнасем у Вясёлы Двор. Там яна была пад наглядом паліцыі да 1871 г., памерла ў 1880-м.

Маёнтка Вясёлы Двор размяшчаўся за 48 вёрстаў ад павятовага горада Слоніма. У 1863 г. тут нарадзіўся будучы ўрач Канстанцін Францавіч Борзабагаты. З дзяцінства выхоўваўся ў шляхецкіх градыцях, карыстаўся польскай мовай, любіў польскую культуру.

Маёнтка пакавання Франца Борзабагагатаў у в. Паўліны ў Туганоўскай воласці К. Борзабагагатаў

туру. Яго родны дзядзька па мацярынскай лініі, урач Уладзіслаў Сімановіч, які працаваў у Слоніме, быў сасланы ў Сібір за ўдзел у паўстанні 1863 г.

Гераічнае і трагічнае мінулае роду Борзабагатых не магло не знайсці водгуку ў душы Канстанціна. Але ні ў час вучобы ў Віленскай гімназіі, ні пасля паступлення ў Маскоўскі ўніверсітэт гэта не выклікала ў яго грамадска-палітычнай актыўнасці. Дыплом урача ён атрымаў у 1888 г. і пачаў практыкаваць у Віленскай губерні. Займаўся прыватнай практыкай у павятовым гарадку Свянцянны, бо лічыўся надбранаўдзейным атожылкам бунтарскага роду. Ажаныўся з дачкой мясцовага прывізера Паўлінай Шрэйберг. У пошуках больш выгаднай практыкі пераехаў у 1894 г. бліжэй да Вільні, у мястэчка Шырвінты. Яго перамяшчэнні зафіксаваныя ў «Памятных кніжках Віленскай губерні».

Аднак К. Борзабагаты вельмі любіў радавы маёнтка Вясёлы Двор, пасля смерці бацькі стаў адным з саўладальнікаў, часта прыязджаў сюды,

асабліва ўлетку. У 1893 г. у маёнтку было каля 278 дзесяцінаў зямлі, у 1905 г. там жыло 13 чалавек. Калі Канстанцін Францавіч прыязджаў у Вясёлы Двор, мясцовыя сяляне імкнуліся атрымаць бясплатную кансультацыю.

Тыя ж «Памятныя кніжкі...» сведчаць, што з цягам часу К. Борзабагаты змог нарэшце паступіць на дзяржаўную службу. У 1906 г. яго запрасілі на працу ў медычнае аддзяленне губернскага праўлення на пасаду ўрача для камандзіровак па сельска-ўрачэбнай частцы. Гэта дазволіла пераехаць у Вільню і пасяліцца на вуліцы Кальварыйскай, 4. Урач Борзабагаты прымаў і дома па ўнутраных, жаночых і дзіцячых хваробах.

Цікаваць К. Борзабагатага да грамадскага жыцця абудзілася ў 1910 – 1911-х гг., калі ён ужо меў чын калежскага асэсара. Спачатку выконваў абавязкі чле-

на апякунскага савета ў адной з прыватных гімназіяў. Людзі, якія ведалі Канстанціна Францавіча, сведчаць, што ён быў адоранай асобай: добра валодаў лацінскай мовай і перакладаў Юлія Цэзара, цудоўна граў на фартэпіяна творы Фрэдэрыка Шапэна і нават выступаў публічна.

У 1914 г. Борзабагаты зноў выязджае ў сельскую мясцовасць для барацьбы з эпідэміямі. Яго адказнасць і стараннасць былі заўважаныя – урачу прысвоілі чын надворнага саветніка. Калі пачалася Першая сусветная вайна, К. Борзабагаты быў мабілізаваны ў армію. Пасля рэвалюцыі 1917 г. пакінуў службу і вярнуўся ў Вільню. У 1920 г., у час вайны Польшчы і Савецкай Расіі, выехаў з горада, а калі вярнуўся, то аказалася, што кватэра занята іншымі жыхарамі. Таму да самай смерці жыў і працаваў у Новай Вільцы каля Вільні. Памёр К. Борзабагаты ў 1927 г., пахаваны ў Вясёлым Дворы на сямейных могілках.

Мы наведаль могілкі і месца, дзе знаходзіўся маёнтка Вя-

Маёнтка Франца Борзабагагатаў

сёлы Двор. Ад маёнтка нічога не засталася, нават падмурка. Калі ў савецкі час тут былі землі калгаса «Расія», усё разбурылі, зруйнавалі і на гэтым месцы пабудавалі калгасныя ангары, зернясховішчы і ферму.

Ад сямейных могілак таксама засталася няшмат. Магілу Канстанціна Францавіча мы не знайшлі, бо на гэтым месцы пачалі хаваць жыхароў суседніх вёсак Курпешы, Норцавічы і Пенчыцы. Магчыма, магілу К. Борзабагагатага зруйналі з зямлёй ці пахавалі на гэтым месцы кагосьці іншага. Але мы знайшлі магілы яго бацькоў, металічныя помнікі з выяўнымі надпісамі на польскай мове, і магілу жонкі Паўліны. Да ўсяго гэтага яшчэ можна прыкласці рукі і захаваць, каб зусім не знік на нашай Дзятлаўскай зямлі след слаўнай сям'і.

К. Борзабагаты пакінуў пасля сябе пасцёра дзяцей ад першага шлюбу і чатырох – ад другога. Некаторыя з іх звязалі сваё жыццё з медыцынай, жывуць у Польшчы.

Алена АБРАМЧЫК,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея

Ўдзейскія святы

і пасты

31 студзеня
1 сакавіка

Ту бі-Шват (Новы год дрэваў)
Пурым, святы ў памяць аб цудоўным выратаванні іўдзеяў у Персідскім царстве

31 сакавіка –
7 красавіка

Песах, святы ў гонар выхаду ізраільцянаў з Егіпта
Лаг ба-Омер
Шавуот (святы ў памяць Даравання Тору ізраільцянам на Сінаі)

3 мая
20-21 мая

пост «Цішэ-беоў» (9 ава) у памяць разбурэння Храма вавілянянамі і рымлянамі
Рош ха-Шана (Новы год), дзень Суда Літасці Усемагутнага
Ём Кіпур (дзень усеагульнага прабачэння, посту і малітвы)

29 ліпеня

10-11 верасня

Сукот (святы ў памяць Паходу ізраільцянаў у пустэльні)

19 верасня

Сімхат-Тора, завяршэнне восеньскіх святаў і пачатак новага чытання тыднёвых раздзелаў Торы

24 верасня –
1 кастрычніка

Ханука (святы ў памяць вызвалення Храма з рук грэкаў і здраднікаў, ачышчэння пасля апаганьвання і новага асвячэння Храма)

2 кастрычніка

3 – 10 снежня

Усе іўдзейскія святы пачынаюцца ўвечары папярэдняга дня.

Мусульманскія святы і знамянальныя даты

23-24 сакавіка (4 раджаба)
13-14 красавіка (27 раджаба)
1-2 мая (15 шаабана)

Жаніцьба бацькоў Прарока
Ноч ушэсця Прарока
Ноч ачышчэння ад грахоў (Ляйлят аль-Бараа)
Пачатак посту Рамадан (Ураза)

17 мая (1 рамадана)

11-12 чэрвеня
(26-27 рамадана)

Ноч Прадвызначэння (Ляйлят аль-кадр)
Свята разгавення (Ураза-Байрам)

15 чэрвеня (1 шавала)

21 жніўня (9 зуль-хіджа)
22 жніўня (10 зуль-хіджа)

Дзень стаяння на гары Арафат
Свята ахвярапрынашэння (Курбан-Байрам)
Пачатак 1440 года па Хіджры
Дзень Ашура (дзень памінання прарокаў і пасланнікаў Алаха)

12 верасня (1 мухарам)
21 верасня (10 мухарам)

20-21 лістапада
(11-12 рабі аль-аваль)

Ноч нараджэння Прарока Мухамада (Маўлід ан-Набі)

Даты мусульманскіх святаў і памятных датаў вызначаныя адпаведна з астранамічным мясяцовым календаром і прыведзеныя для Беларусі. Могуць адрознівацца ад звестак іншых крыніцаў у сувязі з рознай трактоўкай моманту надыходу маладзёка.

На гэтым узгорку знаходзіўся маёнтка Вясёлы Двор

вызнання і нацыянальнасці, дэкларавалася права пачатковага навучання на роднай мове, мясцовыя мовы (праўда, абмежавана) дапускаліся ў справядства і суды, інш. Але ж рэальныя крокі паказвалі, што Часовы ўрад будзе дзейнічаць у рамках традыцыйнай імперскай палітыкі.

Паралельна фармаваліся і нацыянальныя ўлады. Прыкладам, у першыя месяцы пасля лютаўскай рэвалюцыі на Украіне была створаная Цэнтральная рада, у Малдавіі – Сфатул цэрыі ды інш. Тады з’явілася і Беларускае рада. З вясны пачаўся працэс распаду імперыі, ліквідацыі цэнтральнай унітарнай дзяржавы і пераход да федэрацыі.

У першай палове 1917 г. поўнай незалежнасці запатрабавалі толькі Польшча і Фінляндыя, дзе быў развіты нацыянальны пануючы клас. Першая на той час была акупаваная Германіяй, і Часовы ўрад прызнаў яе права на аддзяленне, а вось фіннам адмовілі ў самавызначэнні, была толькі адноўленая аўтаномія. І нашы суседзі ўкраінцы ў асабе амаль усіх партыяў былі скіраваныя на аўтаномію Украіны ў складзе федэратыўнай Расійскай дзяржавы. 10 чэрвеня на пасяджэнні Камітэта Цэнтральнай

каць моцную падтрымку больш развітых краінаў, абаронцаў ад прэтэнзій суседніх дзяржаваў ці нацыяў. Так, літоўцы насцярожана ставіліся да Польшчы, таму па падтрымку звярнуліся да нямецкага кайзера.

Сёлетні год адметны тым, што роўна 100 гадоў таму – 25 сакавіка 1918 г. – у Мінску было абвешчанае стварэнне сучаснай незалежнай беларускай дзяржавы – Беларускай Народнай Рэспублікі. З розных прычынаў памкненне не было зрэалізаванае да канца (у адрозненне ад тых жа нашых суседзяў палякаў, літоўцаў, латышоў). 1 студзеня 1919 г. была створаная Саветская Сацыялістычная Рэспубліка Беларусь са сталіцаю ў Смаленску. А ўжо 27 лютага на аб’яднаным пасяджэнні ЦВК Літоўскай ССР і ЦВК БССР у Вільні было аформленае стварэнне Літоўска-Беларускай Саветскай Сацыялістычнай Рэспублікі (ЛітБел). Але ўжо вясной 1919 г. яе тэрыторыю захапіла Рэч Паспалітая. Пасля выгнання палякаў 31 ліпеня 1920 г. у Мінску адбылося па сутнасці другое абвешчэнне ССРБ (БССР) на прынцыпах Маніфэста студзеня 1918 г.

Як бачым, падзеяў не бракавала. Гэта быў час, калі закладваліся падвалы сучаснай Рэспублікі Беларусь, ствараўся яе падмурак. Вядома, нашыя продкі мелі ўжо сваю дзяржаву – Вялікае Княства Літоўскае, якое ў канцы XVIII ст. знікла з палітычнай карты свету. Значыць, падзеі стогадовай даўніны можна расцэньваць і як памкненне стварыць сучасную рэспубліку. З якой, ведаем з гісторыі, вырасла сённяшняя Рэспубліка Беларусь. То мы і прапануем чытачам новую рубрыку, прысвечаную акурата тым даўнім падзеям. Пастараемся згадаць розныя аспекты зараджэння, світанку новай Дзяржавы, людзей, якія сталі калія вытокаў нашай Незалежнасці – без падзелу на «правільны» ці «няправільны», герой ці здраднік, тонар ці няслаўе. Яны ўсе – дзеці зямлі Беларускай. Будзем спрабаваць сёлетга паглядзець на прамінулыя падзеі з часу нашага, з 2018 года. Запрашаем чытачоў далучыцца да гутаркі.

А ў наступных нумарах пачнем з дакументаў 1917 – 1919 гг. Яны ўзятыя з выданняў «Гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах» (Мінск, 2000; аўтары-ўкладальнікі Ігар Кузняцоў і Валянцін Мазец), і «Гісторыя Беларусі найноўшага часу ў дакументах і матэрыялах. Хрэстаматэя» (Вільня, 2008; укладальнік Алесь Смалянчук).

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Стагоддзе ідэі сучаснай Рэспублікі Беларусь

100 гадоў таму на тэрыторыі Расійскай імперыі, у якую на той час уваходзілі землі Беларусі, віравалі падзеі, што прывялі да вялікіх пераўтварэнняў. Коротка згадаймі іх.

Падзенне манархіі спарадзіла рэзкі рост цэнтрабежных сілаў, нацыя вільзайнай імперыі выказалі памкненні да нацыянальнага самавызначэння. Часовы ўрад Расіі, што быў сфармаваны пасля адрачэння

рады быў прыняты Першы Універсал, што ў аднабаковым парадку абвясціў нацыянальна-тэрытарыяльную аўтаномію Украіны ў складзе Расіі (пазней Часовы ўрад прыняў дэкларацыю, дзе з некаторымі агаворкамі прызнавалася аўтаномія Украіны).

Зрэшты, пра свае асобныя правы загаварылі не толькі супольнасці нацыянальных меншасцяў. Так, напачатку восені 1917-га была прапанаваная ідэя стварэння саюза для абароны інтарэсаў казацкіх абласцей, а таксама

зямлі. Прапаноўвалася і поўная самастойнасць Дзяржавы, і нацыянальная аўтаномія ў складзе будучай Расійскай рэспублікі, пабудова сацыялістычнай рэспублікі, і краіны буржуазнай, бачылася цесная сувязь з Расіяй, і арыентацыя на стасункі з Польшчай, з Германіяй... Зрэшты, наш край тут не ўнікальны. Пачатак XX ст. не толькі ў Расіі адметны сацыялістычнаю ідэяй, таму такі лад дзяржаўнага будаўніцтва быў найбольш прыцягальны многім народам. Зрэшты, і тыя, каго ў гістарыяграфіі называюць «айцы БНР», і стваральнікі БССР – сацыялісты, з рознымі сцэнарамі пабудовы дзяржавы. Ды і арыентацыя на моцных суседзяў – таксама адметнасць таго часу. Стваральнікі адных краінаў пісалі лісты да кіраўнікоў Германіі, іншыя – да англічанцаў, французцаў, туркаў... Час і абставіны вымагалі шу-

Мікалая II, дзейнічаў у складаных умовах. Да вясны 1917 г. імперыя страціла Польшчу і частку Прыбалтыкі, фронт праходзіў па тэрыторыі Ліфляндзі. Часовы ўрад імкнуўся забяспечыць роўнасць усіх людзей перад законам; 7 сакавіка (тут і далей – даты 1917 г. паводле старога стылю) быў выдадзены маніфэст аб аднаўленні некаторых правоў Фінляндскага сейма, 20 сакавіка з’явілася пастанова «Об отмене вероисповедных и национальных ограничений», дзе абвешчалася аб роўнасці ўсіх рэлігіяў перад законам, адмяняліся абмежаванні грамадзянаў у правах паводле вера-

ма карэнных горскіх і стэпавых народаў. 20 кастрычніка на ўстаноўчым з’ездзе ва Уладзікаўказе было падпісанае пагадненне аб стварэнні Паўднёва-Усходняга саюза казацкіх войскаў, горцаў Каўказа і вольных народаў стэпаў – аб’яднання Данскога, Кубанскага, Церскага і Астраханскага казачых войскаў, а таксама прадстаўнікоў калмыкаў, горскіх народаў Дагестана і Закаўказскай акругі, Церскага, Кубанскага і Сухумскага краёў, стэпавых народаў Церскага краю і Стаўрапольскай губерні – як дзяржаўна-тэрытарыяльнай адзінкі, што кіруюцца на прынцыпах канфедэрацыі. У кастрыч-

Сумеснае пасяджэнне Вялікай Беларускай Рады і Цэнтральнай Беларускай Вайсковай Рады (1917 г.)

Наш календар

Статут

Вялікага Княства Літоўскага 1588 года

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Крыніцамі для распрацоўкі Статута 1588 г. былі Статуты ВКЛ 1529 і 1566 гг., сеймавыя пастановы 1573, 1578, 1580 і 1584 гг., прывілеі, пастановы павятовай сеймакаў. Да канца 1584-га праца над Статутам была скончаная, але ў сувязі з тым, што ён ігнараваў акт Люблінскай уніі 1569 г., прадстаўнікі Польшчы не дапускалі яго зацвярджэння на агульным сейме Рэчы Паспалітай. Каб захаваць веліканяжачы трон, Жыгімонт III Ваза зацвердзіў Статут сваім прывілеем 28 студзеня 1588 г.

Трэці статут ВКЛ падрыхтаваны на высокім тэарэтычным узроўні кваліфікаванымі прававедамі пад кіраўніцтвам канцлера ВКЛ Астафія Валовіча і падканцлера Л. Сапегі. У Статут увайшлі нормы дзяржаўнага (канстытуцыйнага) права, чаго на той час не было ў кандадаўчай практыцы іншых еўрапейскіх дзяржаваў. У Статутце знайшла адлюстраванне тэорыя падзелу ўладаў на канандадаўчую (сейм), выканаўчую (вялікі князь, адміністрацыйны

апарат) і судовую (Трыбунал ВКЛ, земскія і падкаморскія суды, выбарныя і незалежныя ад адміністрацыі).

Статут мае 14 раздзелаў і 488 артыкулаў. У 1 – 4 раздзелах змешчаныя нормы дзяржаўнага права і судовага ладу, у 5 – 10 і часткова ў 13-м – шлюбна-сямейнага, зямельнага і цывільнага права, у 11 – 12, 14-м і часткова ў 13-м – крымінальнага і крымінальна-працэсуальнага права. Ідэі Рэфармацыі і верацярпімасці замацаваныя ў артыкуле 3 раздзела 3-га, паводле якога вялікаму князю і ўсім дзяржаўным органам прадпісана забяспечваць спакой усіх жыхароў дзяржавы, незалежна ад таго, якая вучэння яны прытрымліваюцца ў хрысціянскім веравызнанні. Ідэі гуманізму адбіліся і на нормах крымінальнага, цывільнага права. Статут юрыдычна замацоўваў тры фактычныя адносіны, якія склаліся паміж ВКЛ і Польшчай пасля 1569 г., але абавязуў урад вярнуць адлучаныя ад княства землі, забараняў прызначаць

на дзяржаўныя пасады і надзяляць зямлі «чужаземцаў і заграчнікаў», у т.л. і падданных Польшчы, захаваў адасобленасць дзяржаўных устаноў, арміі, канандадаўства, эканомікі і фінансаў ВКЛ. Уладаром дзяржавы прызнаваўся вялікі князь, названы ў Статутце гаспадаром. Але многія яго паўнамоцтвы былі абмежаваныя і выконваць іх ён мог толькі са згоды сейма, вышэйшых дзяржаўных службовых асобаў. Статут замацоўваў нааўнасць феадалаў і залежных сялянаў. Ён абараняў інтарэсы буйных і сярэдніх феадалаў і ўзмацняў іх прывілеяванае становішча, канчаткова запрэгоніў сялянаў. Для шляхты Статут прадугледжваў крымінальную адказнасць за збойства простага чалавека, забараняў перадачу ў няволю вольнага чалавека за пазыкі або злачынтва, абмяжоўваў пакаранне непаўналетніх да 16 гадоў. Статут упершыню надрукаваны на беларускай мове ў 1588 г. у вільнскай друкарні Мамонічаў пад наглядом падканцлера Л. Сапегі.

Статут ВКЛ 1588 г. выкарыстоўваўся пры кадыфікацыі ў канцы XVI ст. прускага права, складані Саборнага ўлажэння 1649 г. у Расіі, афіцыйна незасцверджаных зборнікаў «Права за якімі судзіцца малоросійскі народ» (2-я чвэрць XVIII ст.), «Суд і разправака в правах ма-

Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 г. (выданне вільнскай друкарні Мамонічаў)

лоросійскіх» (1750 – 1758). У канандадаўстве і судах Польшчы, Латвіі, Эстоніі ўжываўся як дадатковая крыніца права. Статут 1588 г., пераважна ў рэдакцыі 1614-га, быў галоўным пісьмовым зводам дзейнага права на Украіне (у Кіеўскай, Падольскай і Валынскай губернях дзейнічаў да 1840 г.). У XVII – XIX стст. перакладзены на рускую, украінскую, нямецкую, французскую, лацінскую мовы.

Па панаванні Расійскай імперыі і СССР на тэрыторыі Беларусі не засталася ніводнага выдання на старабеларускай мове. Ва ўсім свеце налічваець-

ца каля 60 асобнікаў усіх трох выданняў Статута, з іх 29 – выдання 1594 – 1595 гг. Асобнікі найбольш масавага выдання 1594 – 1595 гг. размеркаваліся наступным чынам: Расія (11), Польшча (6), Літва (6), Украіна (5), Вялікабрытанія (1). У 2012 г. дзякуючы прыватным ахвяраванням адзін з асобнікаў быў выкуплены з расійскага аўкцыёна і вернуты ў Беларусь. 7 чэрвеня 2012 г. асобнік Статута ВКЛ 1588 г. выдання 1594 – 1595 гг. перадалі ў Музей гісторыі Магілёва.

Падрыхтаваў
Алесь САЧАНКА

Традыцыйная кухня
Карэліччыны

Традыцыйная кухня Карэліччыны цікавая і самабытная. Стравы, што дайшлі да нас з глыбіні стагоддзяў, сведчаць пра рацыянальнасць, эканамічнасць і разнастайнасць харчавання нашых продкаў. Пра традыцыйныя стравы, іх рэцэптуру і тэхналогію прыгатавання памятаюць у асноўным жыхары сталара ўзросту, аднак у некаторых сем'ях гэтыя веды перадаюцца ад старэйшых да малодшых сямейнікаў.

Асаблівацю традыцыйнай кухні Карэліччыны з'яўляецца спосаб прыгатавання мяса, а менавіта тое, што мясныя стравы, якія гатавалі з буйных кавалкаў мяса, загорвалі ў цеста з жытняй мукі. Мяса невялікімі кавалкамі ўжывалі з агароднінай і грыбамі з выкарыстаннем хатніх спецыяў.

Значнае месца ў кухні нашага рэгіёна займаюць бліны, гэта адна з самых папулярных страваў з мукі на Карэліччыне. Бліны пяклі паўсюдна, у будні і ў святы, з рознай мукі – жытняй, пшанічнай, аўсянай ды інш.

Нельга не ўгадаць разнастайныя стравы з бульбы, якія гатаваліся з традыцыйнымі дабайкамі. Бульбяныя стравы былі на стале кожны дзень і, нягледзячы на прастату інгрэдыентаў, вызначаліся непаўторным смакам.

Што тычыцца напойў, то распаўсюджанымі з'яўляюцца морс і хрэнавуха (настой з хрэнам), якія ўжывалі пераважна ў халодны час года.

Ніжэй прыведзеныя рэцэпты традыцыйных страваў, якія не толькі прыдоўжа дападобы вашым дачацам, але і гарантавана здзівяць гасцей.

Мяса, запечанае ў цесце з жытняй мукі

1 кг свініны, 2 сталовыя лыжкі алею, 200 г жытняй мукі, 0,5 шклянкі вады, соль, перац, часнок.

Свініну замарынаваць з соллю, перцам і дробна нарэзаным часнаком. З мукі, вады, алею і солі прыгатаваць тугое цеста. Мяса шчыльна загарнуць у цеста і запякаць у печы (духоўцы) каля дзвюх гадзінаў.

Кветкі гарбуза ў цесце

Кветкі гарбуза, 2 яйкі, 150 г мукі, 0,65 шклянкі малака, алею для смажання, соль. Муку, жаўткі размяшаць з малаком, дадаць соль і ўзбітыя бялкі. Кветкі гарбуза вымыць, прасушыць, апускаць у цеста і смажыць з абодвух бакоў на алеі. Падаваць са смятанай.

Бліны па-цырынскі

4 шклянкі мукі, 1,5 шклянкі малака, 1 сталовая лыжка цукру, 30 г дражджэй, 2 яйкі, 2 сталовыя лыжкі алею, вада.

Дрожжы развесці ў некалькіх лыжках цёплай вады, успаць муку, дадаць 3 шклянкі вады, перамяшаць і пакінуць на ноч. Рані-

цай закіпяціць малако і адразу ж уліць у цеста, дадаць яйкі, соль, цукар, алею, добра перамяшаць і пакінуць на паўгадзіны.

Выпякаць на добра разагрэтай і змазанай пательні. Гатовыя бліны скласці чвэрткамі, паліць смятанай, мёдам, топленым маслам і прагрэць у печы альбо духоўцы паўгадзіны.

Мазгі ў яйках

300 г свіных або цялячых мазгоў, 5 яек, 1 цыбуліна, 2 сталовыя лыжкі алею, соль, зеляніна.

Яйкі аддзяліць ад шалупаек. Шалупайкі добра прамыць, прасушыць. Мазгі прамыць, падсмажыць з соллю, здробненай цыбуляй, расцёртымі яйкамі. Атрыманым фаршам запоўніць шалупайкі, зверху пакаласці смятану.

Морс з журавінаў

250 г журавінаў, 6-8 сталовых лыжак цукру.

Журавіны перабраць, прамыць, праперці праз сіта, адціснуць сок. Жамерыны заліць гарачай вадой (6-7 шклянак), давесці да кіпення, працадзіць. У адвар пакаласці цукар, закіпяціць, затым уліць адціснуты сок і давесці да кіпення.

Нахай традыцыйныя стравы заўсёды будучь на вашым стале, каб і ў кулінарных прыхільнасцях беларусаў захоўвалася нашая самабытнасць. Смачна есці!

Юлія БАЯРЭНКА,
загадчык аддзела рамесніцкай дзейнасці
Карэліцкага Дома раместваў

На сучасным этапе даследавання расліннага свету і флоры ў прыватнасці, калі беларуская навукоўца рытуець выдаюць шматтомнік «Флора Беларусі», усё больш увага надаецца культурным раслінам, што вырошчваюцца чалавекам для задавальнення сваіх гаспадарчых патрэбаў. Пры складанні спісаў раслінаў культурнай флоры многія даследчыкі сутыкаюцца з праблемай адсутнасці крыніцаў інфармацыі аб вырошчванні пэўных відаў раслінаў у мінулым. Рэч у тым, што яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў таму вучоныя-батанікі амаль не звярталі ўвагі на гэта, таму звесткі пра расліны ў літаратурных крыніцах, які і сярод гербарных калекцыяў, абмежаваныя або ўвогуле адсутнічаюць. Між іншым, даследаванне культурнай флоры і гісторыі яе фармавання мае важнае тэарэтычнае і практычнае значэнне, паколькі такія звесткі выклікаюць цікавасць не толькі ў этнографу і краязнаўцу, але могуць таксама дапамагчы ў вырашэнні пытанняў, звязаных з антрапагенным змяненнем расліннага покрыва. Асабліва цікавым перыядам развіцця культурнай флоры з'яўляюцца 1920 – 1930-я гады, калі заходняя частка Беларусі знаходзілася ў складзе Польшчы. У гэты час сюды былі завезеныя шматлікія культурныя віды раслінаў, якія пазней сталі шырока распаўсюджанымі, у тым ліку і ў натуральных экосістэмах.

Адзіным выходам у праясненні некаторых пытанняў адносна гісторыі станаўлення культурнай флоры і шляхоў з'яўлення асобных відаў раслінаў могуць стаць этнабатанічныя звесткі, якія можна сабраць шляхам апытання старажылаў. Удачынненні культурнай флоры першай паловы мінулага стагоддзя гэта пакуль магчыма, бо яшчэ жывое пакаленне людзей, якія нарадзіліся ў гады міжваеннай Польшчы.

У гэтым артыкуле прыводзяцца этнабатанічныя нататкі па культурнай флоры Целяханшчыны – асобнага прыроднага і культурнага рэгіёна, размешчанага ў цэнтральнай частцы сучаснай Брэскай вобласці. У 1920 – 1930-я гады гэтая тэрыторыя складала Целяханскую гміну Косаўскага павета Палескага ваяводства Польшчы. Спіс раслінаў, што вырошчваліся тады, складзены шляхам апытання старажылаў пад час абследавання закінутых хутароў і сядзібаў, а таксама дзякуючы аналізу старых фотадымкаў, на якія маглі патрапіць некаторыя культурныя расліны. Для зручнасці ўспрымання сабраных матэрыялаў ўсе віды аб'яднаныя ў тры асобныя групы: палявыя (у тым ліку агародныя), дэкаратыўныя і садовыя расліны. Ніжэй падаецца іх пералік і кароткае апісанне асаблівасцяў вырошчвання, а таксама распаўсюджаных у той час гатункаў.

салому выкарыстоўвалі для кармлення свойскай жывёлы. Нярэдка разам з ёй у пасавах сустракалася і грэчка татарская (*Fagopyrum tataricum*), аднак яе харчовыя якасці былі невысокімі. Са з'яўленнем калгасаў, а разам з ім – сродкаў механізацыі і хімізацыі ды новых гатункаў грэчкі ядомай татарскай грэчка паступова знікла з палёў.

Жыта пасяўное (*Secale cereale*) – з'яўлялася галоўнай зерневай культурай, пад якой знаходзіліся асноўныя пасяўныя плошчы. Была вядомая таксама яго яравая форма – ярыца. Гатункі апошняй зніклі з цяляханскіх палёў з пачаткам калектывізацыі.

Кавун звичайны (*Citrullus lanatus*) – быў дастаткова папулярнай культурай у некаторых гаспадарках. Кавуны вырошчвалі выключна як харчовую расліну, якой маглі б пасавацца дзеці.

Календра пасяўная (*Coriandrum sativum*) – сустракалася паўсюдна на сялянскіх агародах і ў панскіх сядзібах. У той час была адной з асноўных прыправаў.

graveolens) – сустракаўся паўсюдна на агародах, выкарыстоўваўся ў якасці прыправы, а таксама як лекавая расліна.

Кукуруза звичайная (*Zea mays*) – зрэдку вырошчвалася ў некаторых панскіх і сялянскіх гаспадарках як зерневая культура.

Латук пасяўны (*Lactuca sativa*), або салат – вырошчываўся пераважна ў панскіх гаспадарках, а таксама зрэдку і на сялянскіх агародах.

Лён звичайны (*Linum usitatissimum*) – здаўна з'яўляўся асноўнай тэхнічнай культурай, выкарыстоўваўся і для атрымання алею. У пачатку XX стагоддзя вырошчвалася яго міжнародная форма (у агранаміі мае назву «межаумак»), якая займае прамежкавае становішча паміж алейным лёнам і кудрашом. Гэтыя гатункі вызначаліся адносна высокай ураджайнасцю насення і добрымі выходам валокнаў; былі яны прыстасаваныя і да мясцовых пясчаных глебаў. У 1920-я гады, з прыходам польскай улады, на Целяханшчыну былі завезеныя даўгунцы, насенне якіх хутка распаўсюдзілася па ўсіх гаспадарках, а сама культура атрымала назву «вялікалён». Аднак на бедных пясчаных глебах Целяханшчыны «вялікалён» не даваў добрага ўраджаю ні насення, ні валакна, таму многія гаспадары пазней скадавалі, што замянілі ім сваё колішняе насенне.

Лубін вузлакісты (*Lupinus angustifolius*) – вырошчываўся для паляпшэння ўрадлівасці глебаў. У народзе называўся горкім лубінам і выкарыстоўваўся толькі як сідэрата – пад час цвіцення зялёную масу расліны заворвалі ў лебду.

Лубін жоўты (*Lupinus luteus*) – быў распаўсюджаны як сідэратная культура для паляпшэння ўрадлівасці глебаў. Зрэдку сяляне выкарыстоўвалі яго і як пашавую культуру – з асцярожнасцю ім маглі карміць коней.

Мак снатворны (*Papaver somniferum*) – вырошчываўся на агародах многіх гаспадарак. Выкарыстоўваўся для ўжывання ў ежу і як рытуальныя стравы. Многія сяляне выкарыстоўвалі мак і для супакойвання немаўлятаў. Для гэтага насенне маку спачатку запарвалі вадою, потым яго змяльчалі і невялікую колькасць заматвалі ў кавалак тканіны, робячы адмысловы вузельчык, які называлі льялькай. Гэты вузельчык як пустышку давалі ў рот дзіцяці, што спрыяла добраму сну немаўляці, а жанчына магла спакойна займацца сваімі гаспадарчымі справамі.

Меліса лекавая (*Melissa officinalis*) – зрэдку вырошчывалася пераважна пчалярамі. Яе травой націралі вуллі, каб пчолы, што адраіліся, іх лепш знайшлі.

Морква пасяўная (*Daucus sativus*) – з'яўлялася шырока распаўсюджанай раслінай на агародах розных катэгорыяў гаспадарак. Былі вядомыя разнастайныя гатункі гэтай гародніны.

Александр МЯЛІК, Леанід ЖЫЦЯНЦЕЎ
Фота аўтарай

(Працяг будзе)

Палявыя і агародныя расліны

Гэтая група раслінаў у згадацы намі час вызначалася найбольшай разнастайнасцю і была прадстаўленая відамі розных гаспадарчых групаў: зерневымі, гародніннымі, тэхнічнымі, араматычнымі, кармавымі і іншымі раслінамі. Некаторыя з іх былі нават больш разнастайныя, чым сёння. Шэраг відаў раслінаў, шырока распаўсюджаных у мінулым, у наш час, на жаль, ужо не вырошчываецца. На цяляханскіх палатках, які і па ўсёй Беларусі, ужо немагчыма знайсці такія віды пшаніцаў, які спелыя і двухзярнянка, не сустрэнецца ўжо і яравое жыта – ярыца, зніклі з агародаў сачавіца, сырадзеля і рэпа; скарачаецца разнастайнасць арыгінальных гатункаў народнай селекцыі такой цікавай культуры, як фасоль. Збядненне разнастайнасці агародных раслінаў пачалося ў канцы 1950-х гадоў, калі ў выніку калектывізацыі былі ліквідаваныя індывідуальныя гаспадаркі, а калгасы лад гаспадарання спрыяў распаўсюджванню абмежаванага ліку палявых культур і іх гатункаў.

Авёс пасяўны (*Avena sativa*) – вельмі часта вырошчываўся на палях як зерневая і кармавая культура. Нярэдка разам з ім як пустазелле сустракаўся і авёс шчаціністы (*Avena strigosa*), які асабліва добра рос на пясчаных палескіх глебах. Зрэдку ён нават выцягнуў авёс пасяўны і ў некаторых гаспадарках утвараў самастойныя пасаевы. З пачаткам калектывізацыі, з механізацыяй працаў, са з'яўленнем новых гатункаў авёс шчаціністы паступова знік з палёў.

Агурок пасяўны (*Cucumis sativus*) – быў самым распаўсюджаным відам гародніны. Вырошчвалася гэтая расліна паўсюдна, была прадстаўленая разнастайнымі гатункамі.

Этнабатанічныя нататкі да спазнання гісторыі фармавання культурнай флоры Целяханшчыны

Боб (*Vicia faba*) – сустракаўся амаль у кожнай гаспадарцы, але вялікіх плошчаў гэтай культуры не займала. Часта гаспадары высаджвалі ўсяго некалькі дзясяткаў раслінаў па краі градаў з іншымі культурамі, каб недаспелым насеннем улетуку маглі пасавацца дзеці.

Бульба (*Solanum tuberosum*) – была адной з галоўных агародных культур, ад урдажаю якой залежаў дабрабыт сям'і. У 1920 – 1930-я гады найбольш распаўсюджанымі і папулярнымі былі наступныя гатункі: «Порэцкія» (або «Пурэцкія») з белымі ямаватымі клубнямі, «Варшавскія» з падоўжанымі чырвонымі, «Швейцары» (або «Польскія») з вялікімі ружовымі клубнямі. Першы з пералічаных гатункаў трапіў на Целяханшчыну з маэнтка Скірмунтаў, размешчанага ў в. Парэчка сучаснага Пінскага раёна, з-за чаго і атрымаў сваю назву. Сустракаўся таксама такі даўні гатунк, як «Белослон» (або «Белослонка») з падоўжанымі клубнямі стракатай афарбоўкі. У 1950-я гады ўсе яны паступова былі замененыя гатункамі савецкай селекцыі.

Буракі звичайныя (*Beta vulgaris*) – вырошчваліся паўсюдна як сталовыя, так і кармавыя гатункі гэтай расліны. Зрэдку на агародах сустракаліся і цукровыя буракі, з якіх рабілі разнастайныя сіропы, кампоты (напрыклад, з дабаўленнем сушаных грыбаў), а таксама самагонку.

Віка пасяўная (*Vicia sativa*) – як каштоўная кармавая

расліна вырошчвалася ў некаторых гаспадарках.

Гарбуз звичайны (*Cucurbita pepo*) – вырошчываўся паўсюдна як кармавая і харчовая культура, адпаведна былі вядомыя як кармавыя, так і сталовыя гатункі. Шырока выкарыстоўвалася і насенне гарбуза – «гарбузікі», якім зімою асабліва любілі ласавацца дзеці.

Насенне яравога жыта-ярыцы

Гарох пасяўны (*Pisum sativum*) – быў дастаткова шырока распаўсюджаны на агародах як зерневая культура, аднак ім былі занятыя невялікія плошчы.

Гарчыца белая (*Sinapis alba*) – вырошчывалася ў некаторых гаспадарках як араматычная расліна, з насення якой рабілі прыправу – гарчыцу.

Грэчка ядомая (*Fagopyrum esculentum*) – была шырока распаўсюджанай каштоўнай крупнай культурай. З яе рабілі крупы, малолі муку, а

Каноплі пасяўныя (*Campanula sativa*) – вырошчваліся для атрымання валакна, з якога вілі вярочкі, ткалі мешкавіну і іншую грубую тканіну. Шырока выкарыстоўвалася ў ежу таксама канаплянае насенне. Асаблівасці вырошчвання канопляў былі ў тым, што збор ураджаю адбываўся ў два этапы. Спачатку збіралі толькі мужчынскія расліны – «поскань», з якіх можна было атрымаць больш мяккае валакно, прыдатнае для вырабу тканіны. Жанчыны расліны – «мацерку» – збіралі пасля выпявання насення, валакно з іх было грубым і выкарыстоўвалася пераважна для пляцення вярочак. Цікава, што на Целяханшчыне мужчынскія расліны называлі «поскань» або «поскуны». Адпаведную назву мае адна з вёскаў гэтага краю (вёска Пласкінь у Пінскім раёне).

Канюшына пасяўная (*Trifolium sativum*) – паўсюдна вырошчвалася як пашавая культура, выкарыстоўвалася таксама для нарыхтоўкі якаснага сена.

Капуцта агародная (*Brassica oleracea*) – з'яўлялася адным з асноўных відаў гародніны. На сялянскіх агародах вырошчваліся ў асноўным гатункі капуцты качаннай (*Brassica oleracea var. oleracea*) як з белым, так і з сінім (чырвоным) колерам качаноў.

Кмен звичайны (*Carum carvi*) – вырошчываўся ў некаторых гаспадарках. Насенне гэтай расліны было папулярнай спецыяй для мясных страв.

Кроп пахучы (*Anethum*

Пра што распавядаюць памятныя надпісы ў кнігах

У кожнай бібліятэцы, хатняй ці грамадскай, часцяком сустракаюцца асобнікі кніг з памятнымі і дарчымі надпісамі. Асабліва цікава, калі кнігу падпісаў чалавек, які зрабіў асаблівы ўнёсак у развіццё дзяржавы і грамадства.

У фондах Клімавіцкага раённага краязнаўчага музея захоўваецца больш за 50 асобнікаў кніг розных жанраў (ад мастацкай да навуко-

вай літаратуры) з подпісамі вядомых людзей ці аўтараў. Выданні трапілі ў музей рознымі шляхамі: перадавалі самі аўтары, прыносілі іх сваякі ці проста выпадковыя чытачы, якім не абыякавы лёс кнігі. Аб'ядноўвае ўсе гэтыя выданні непасрэдная сувязь з Клімавіцкім раёнам.

Большасць подпісаў уключае кароткае павучальнае пасланне ад дарыльшчыка, як, напрыклад, у кнізе ўдзельніка вызвалення Клімавіччыны Міхаі-

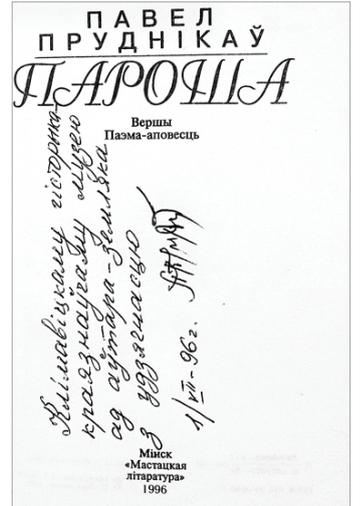
ла Максімцова «Дарогамі мужства: о боевых действиях 50-й армии на тульской и калужской земле в годы Великой Отечественной войны» (1968 г.): «Г. Клімавічы, Краязнаўчы музей. Прашу прыняць на вечнае захоўванне маю сціпную працу кнігу "Дарогамі мужнасці". Хай цяперашняе і будучыя пакаленні ведаюць пра тых, хто абараніў мір, шчасце, камунізм. Аўтар».

Самы стары подпіс з нашай калекцыі быў зроблены 25 жніўня 1945 г. Паэт Антон Бялевіч падпісаў свой зборнік паэмаў і вершаў «Чалавек з дубовы» і падарыў яго свайму прыцэлю маёру Паўлу Кавалёву. У музей кнігу перадаў Мікалай Мікалаевіч Кавалёў у 2014 г.

У 1979 г. выданне «Арганізатарская праца камуністычнай партыі ў вёсцы (1918 – 1920 гг.)» перадаў нам яго аўтар прафесар Дзмітрый Жмуроўскі, Герой Савецкага Саюза, колішні жыхар в. Барысавічы. За сваё доўгае жыццё Дзмітрый Пятровіч напісаў больш за 200 працаў па гісторыі Кастрычніцкай рэвалюцыі, Вялікай Айчыннай вайны і савецкага перыяду ў гісторыі Беларусі.

Вельмі каштоўным экспанатам з'яўляецца праца з аўтаграфам нашай зямлячкі Ганны Ліпкінай «1919 год у Сібіры (барацьба з калчакіўшчынай)» 1962 г. выдання. Ганна Георгіеўна была камсамолкай з 1918 г. і членам камуністычнай партыі з 1920 г. Пазней атрымала званне прафесара.

Рыгор Чамаданаў і Мацвей Закалінскі падпісалі і падарылі музею працы, у якіх даследавалі свае радаво-

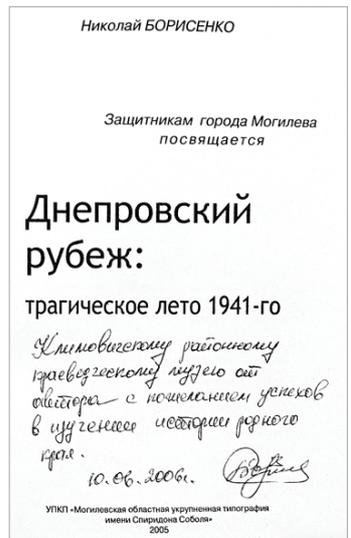
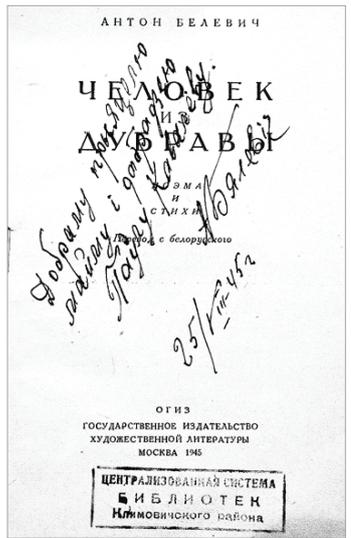

ды, што таксама ў нейкай ступені тычыцца гісторыі нашага раёна.

Часцяком аўтары абменьваліся сваімі творами між сабой. Так зрабіў пісьменнік Віталь Вольскі, які падарыў свайму сябру (нашаму земляку) Паўлу Кавалёву сваю кнігу «Чайкі над Нараччу», не забыўшыся 25 студзеня 1960 г. пакінуць памятны надпіс.

Таму, калі выпадае да вас у рукі трапіць томік з памятным надпісам, не спяшайцеся закідаць кнігу на далёкую паліцу. Магчыма, яе падпісаў вялікі чалавек, і гэтак выданне варта захаваць для нашчадкаў.

Уладзіслаў МІЦНАЎ,
старшы навуковы супрацоўнік
Клімавіцкага краязнаўчага музея

«І куды бяжыш, дарога?..»

Ўздоўж

3. «Аўтамабіль не ..., а сродка перамяшчэння». Ілья Ільф і Юген Пятроў. 9. Настольнік. 10. «Калі дзяўчына ўступае табе ... ў аўтобусе, няма сэнсу да яе заляцацца». А. Давыдовіч. 11. Краіна ў Заходняй Еўропе, у якой дзейнічае левабаковы рух. 14. Грошы ёсць – цісні на ..., грошай няма – глядзі на знакі (шафёрская прым.). 15. Катэгорыя, разрад. 16. Усякая дарога з цвёрдым пакрыццём. 17. Спецыяльны надпіс на кнігах і дакументах. 19. Частка рухавіка ў выглядзе лопасцяў, замацаваных на вале. 20. Гарачае вугалле без полымя. 25. Вузкая дарога ў парках, садах. 27. Канава ўздоўж дарогі для сцёку вады. 28. Вёска ў Рагачоўскім раёне, буйны вузел шашэйных дарог; некалі праз ... праязджалі Т. Шаўчэнка, А. Пушкін, Каця-рына ІІ і інш. вядомыя асобы. 29. Праезная паверхня дарогі; дарожны насып.

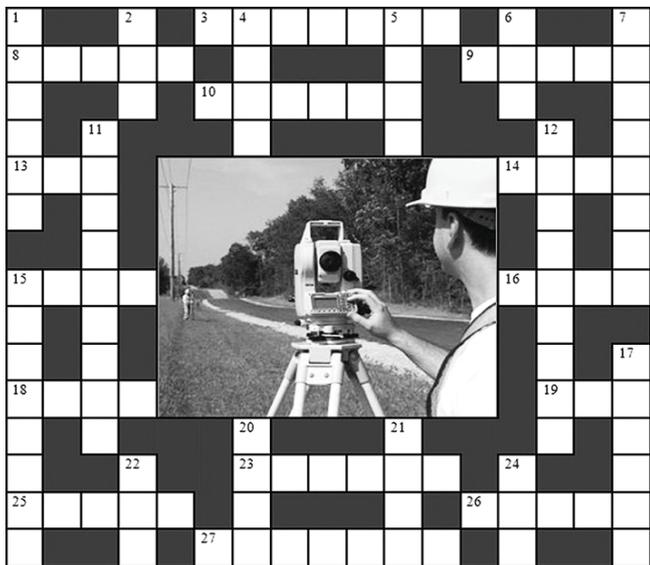
Упоперак

1. «... вечныя ...! // Не вечна ж ходзяць па васногі». З пазмы Якуба Коласа «Новая зямля». 2. «... – гэта кладука жыцця». Плутарх. 4. У ісціны ... дарога, а ў брахмі многа (прык.). 5. «І куды бяжыш, дарога, // Тканка ног і ...?»

З верша Якуба Коласа «Дарога». 6. Калі адправіўся ў ... – не вяртайся з паўдарогі (в'етнамская прык.). 7. Незнаёмая дарога, што ... дрымычы (бенгальская прык.). 8. Геолог і ... Спецыялісты, без палых вышуканняў якіх не абыходзіцца праектаванне дарог, мастоў, пуццяправаў. 12. Узвышанае месца. 13. «... зберагаюць маладосца». М. Пржавальскі. 16. Назва ў даўнія часы працаў па будоўлі і рамонце дарог, мастоў. 18. «Як я ехаў да яе // ... на рысорак, // А прыехаў ад яе,

хе-хе, // Хата на падпорах». З беларускай народнай песні «Як я ехаў да яе». 21. «... не памурна. 22. Калі ... без меры на возе, дык бяда будзе ў дарозе (прык.). 23. У казахаў народны паэт-пясняр. 24. ... пясціць, а дарога вучыць (прык.). 26. «Вясёлая трывога // Прагнала моцны ... // Блакітная дарога // З асеннік верасоў». З верша П. Панчанкі «Мінск едзе па грыбы».

Склад
Лявон ЦЕЛЕШ

Калекцыя перам, і не толькі

Зямля радзімаў

У серыі марак, прысвечаных гарадам нашай краіны, – папуненне. Мініяцора № 1214 паказвае Гомель. Гэта адзін з самых старажытных гарадоў Беларусі, што ўзнік у канцы 1-га тысячагоддзя н.э. на зямлі радзімаў. Афіцыйным годам заснавання лічыцца 1142-і, калі паселішча згадваецца ў Папьеўскім летапісе. Цяпер гэта другі паводле велічыні абласны цэнтр краіны. Мае развітыя прамысловасць, навуку, культуру, важны транспартны вузел і грамадска-палітычны цэнтр. У горадзе працуюць больш за сто прадпрыемстваў машынабудуўніцтва, лёгкай, харчовай, хімічнай ды іншых галінаў прамысловасці.

Дызайн выпуску Яўгеній Бядонік. Памер маркі 52x29,6 мм, наклад 48 тыс. асобнікаў. У дзень выпуску паштовай маркі ў абарачэнне ў аддзяленні паштовай сувязі № 50 Гомеля праводзілася спецгашэнне на канверце «Першы дзень» (дызайн спецтэмплеля і канверта Я. Бядонік).

Беларуска-казахскі выпуск

25 гадоў таму былі ўсталяваныя дыпламатычныя сувязі нашай дзяржавы і Рэспублікі Казахстан. Беларуская пошта з гэтай нагоды выпусціла марку № 1215. На ёй змешчаны Дзяржаўныя Гербы абедзвюх краін. Дызайн мініяцюры – Таццяна Кузняцовай. Марка памерам 40x28 мм, наклад 56 тыс. асобнікаў.

Друкавалася ў аркушы па 6 марак і 1 купон. Тут змешчаны выявы выставачнага павільёна «БелЭкспа» ў Мінску і павільёна «Казахстан-Астана» ў казахскай сталіцы.

У дзень выхаду маркі ў абарачэнне ў аддзяленні паштовай сувязі № 1 Мінска праводзілася спецыяльнае гашэнне на канверце «Першы дзень» (дызайн Т. Кузняцовай).

Дзякуем за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка» РУП паштовай сувязі «Белпошта»

ЛЮТЫ

1 – Алешка Антон Антоавіч (1913, Слуцкі р-н – 1971), беларускі пісьменнік, ваенны ўрач, узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны II ступені, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, «Знак Пашаны» і медалямі – 105 гадоў з дня нараджэння.

1 – Тулувава (Лісоўская) Нэлі Іванаўна (1938, Рэчыцкі р-н – 2001), паэтэса, празаік, перакладчыца – 80 гадоў з дня нараджэння.

2 – Гудзевіцкі дзяржаўны літаратурна-краязнаўчы музей (Мастоўскі р-н; 1968) – 50 гадоў з часу адкрыцця для наведнікаў.

2 – Кастусь Каліноўскі (Канстанцін Вікенціі Сямёнавіч; 1838, Гродзенскі пав. – 1864), рэвалюцыянер-дэмакрат, адзін з кіраўнікоў паўстання 1863 – 1864 гг. у Беларусі і Літве, мысліць, публіцыст, паэт – 180 гадоў з дня нараджэння.

3 – Урублеўскі Эдуард (Эдвард Вінцэнт) Антоавіч (1848, Гродна – 1892), расійскі вучоны ў галіне арганічнай хіміі, педагог, адзін з заснавальнікаў Рускага фізіка-хімічнага таварыства – 170 гадоў з дня нараджэння.

4 – Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч (Вікенціі Іванавіч; 1808, Бабруйскі р-н – 1884), паэт, драматург, тэатральны дзеяч, адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, заснавальнік нацыянальнай драматургіі і тэатра, асветнік – 210 гадоў з дня нараджэння.

5 – Шчамялёў Леанід Дзмітрэвіч (1923, Віцебск), народны мастак Беларусі, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1982) – 95 гадоў з дня нараджэння.

6 – Бяляеў Віктар Міхайлавіч (1888 – 1968), расійскі музыказнаўца, фалькларыст, які ўпершыню ахарактарызаваў адметныя рысы беларускага народнага музычнага мастацтва, – 130 гадоў з дня нараджэння.

6 – Стальмашонак Уладзімір Іванавіч (1928, Мінск – 2013), жывапісец, педагог, народны мастак Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

- У цябе, суседзе, сьвядзёл ёсць?
- Няма, а нашто табе?
- Ды ўчора ў свірне нехта дзірку пракруціў і пудоў дзясятак жыта выцадзіў.

- Чалавек упершыню трапіў у горад.
- Ці далёка да гасцініцы? – запытаў ён у сусрэчнага.
- У тры разы бліжэй, чым да лазні.
- А колькі да лазні?
- Як і да пошты.

- Сьдзяць рыбакі і вядуць гутарку, як калі каму здаралася самоў лавіць. Вось адзін і кажа:

- Памятаю, раз пад вясну злавіў я сома ў Бярозе, то блізка пяці пудоў быў.

- А другі пад тое:

- Што гэта значыць? У нас на Дзвіне злавілі раз сома, дык з аднаго языка тры пуды туку натапілі.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў №3

Уздоўж: 3. Ваўкалак. 7. Баян. 8. Сева. 10. Трыпутнік. 11. Сінод. 13. Племя. 16. Душа. 17. Арол. 20. Кадук. 22. Есаул. 27. Чараўніца. 28. Рада. 29. Рукі. 30. Пушчавік.

Упоперак: 1. Абноскі. 2. Бялун. 3. Вера. 4. Крук. 5. Апіс. 6. Зелле. 9. Ашмянны. 12. Даманне. 13. Паданне. 14. Гул. 15. Бог. 18. Доктар. 19. Палявік. 21. Дзяды. 23. Аўгур. 24. Табу. 25. Аўра. 26. Сцёк.

- А што, – перапыніў другі, – каб ён тым языком ды брахнуў. Вось бы, мусіць, гладка выйшла.

- Два паляўнічыя былі ў гасцях. Адзін і казаў другому:

- Калі буду расказваць якую-небудзь паляўнічую гісторыю ды буду дужа маніць, дык ты мяне тады тузай у бок.

- Падвыпілі паляўнічыя. Вось і пачаў першы: – Учора я забіў ліса... А хвост быў які? Мо' з метр...

- Другі яго туз у бок.

- П е р ш ы. Ну і хвост быў... Добрых паўметра...

- Другі яго туз у бок.

- П е р ш ы. Ну мо і не паўметра, а сантыметраў трыццаць... Другі яго туз у бок.

- П е р ш ы (абурана). Ты што ўсё таўчэш? Мо' хочаш сказаць, што ліс без хваста быў?

- Касілі два касцы: бацька і сын.

- Ой, як мала мы выкасілі, – кажа бацька.

- Э-э-э, каму ж тут было касіць, – кажа сын. – Ты стары, я малады.

- Селі яны есць і добра-такі ўмалалі.

- Ого, – здзівіўся бацька, – як многа мы з'елі.

- А як жа, – заўважае сын, – хіба не было каму: ты – мужчына, я – мужчына.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сбраў Змітро Бяспалы; Мінск: Беларусь, 1970)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у №1 за 2003 год)

ПАРТРЭТ (працяг артыкула).

Партрэтны жывапіс канца XVIII – пачатку XIX ст. развіваўся ў рэчышчы класіцызму, рамантызму і сентыменталізму. У творах найбольш вядомых партрэтаў 1-й паловы XIX ст. сьвядждалася пазасаслоўная каштоўнасць асобы, астатняя значнасць інтэлектуальнага і эмацыйнага складу чалавека. У жанры партрэта працавалі Ф. Смуглевіч (партрэт сям'і Тышкевічаў, аўтапартрэт), І. Аляшкевіч (партрэты А. Чартарыйскага, А. Міцкевіча, дзяўчынкі, Л. Сапегі, групы партрэт), Я. Русэм (партрэты Т. Касцюшкі, Г. Ваньковіча, А. Ваньковіча, аўтапартрэт), Я. Дамель (партрэты Ш. Малеўскага, А. Гюгэра), Ю. Пешка (партрэты Ф. Смуглевіча, І. Закржэўскага), В. Ваньковіч («Міцкевіч на скале Аю-Драг», 1828; партрэты А. Ромера, А. Тавянскага, 1837; Г. Гарноўскага, аўтапартрэт). Прастатой і яснасцю светаадчування вылучаюцца партрэтныя вобразы І. Хруцкага (партрэт сына, жонкі, М. Ромера), С. Заранкі (партрэт Ф.П. Талстога, 1850). Шэраг партрэтаў стварылі мастакі К. Рыпінскі (партрэты Я. Баршчэўскага і У. Сыракомлі), А. Шомеш (партрэты І. Янушкевіча, Сыракомлі), Ф. Тулаў («Сямейны партрэт кн. Шахаўскіх»). Жывапісны партрэт сярэзіны – 2-й паловы XIX ст. адметны дэмакратызацыйны вобразамі, палыбленнем сацыяльна-псіхалагічных характарыстыкаў, некаторыя творы адзначаны рысамі крытычнага рэалізму: «Стары пастух», «Літвінка з Езна» Н. Сілівановіча,

«Жняя» К. Русецкага, «Партрэт Антона Макавецкага» В. Сляндзінскага, «Аўтапартрэт» і «Жаночы партрэт» Б. Русецкага, «Партрэт паўстанца 1863 года» А. Ромера, «Старая молицца» А. Гараўскага і інш. Жанравы характар маюць партрэты канца XIX – пачатку XX ст.: «Стары кравец», «Стары салдат», «Жабрак» Ю. Пэна, «Дзяўчына ў чырвоным» і «Партрэт скрыпача Жухавіцкага» Я. Кругера, «Жаночы партрэт» Л. Альпяровіча, «Настасся» А. Каменскага, «Партрэт дзяўчынкі» Р. Баброўскага, «Беларуска» Б. Тамашэвіча, «Партрэт дзяўчыны» А. Ромера, жаночы партрэт В. Адамовіча. Вялікі ўплыў на творчасць беларускіх партрэтаўстаў

Н. Сілівановіч. «Літвінка з Езна»

таго часу мела дзейнасць І. Рэпіна. Разам з тым у некаторых творах канца XIX – пачатку XX ст. бачны ўплыў дэкадэнцтва.

Беларускі савецкі партрэт развіваўся ў рэчышчы метаду сацыялістычнага рэалізму, а таксама абапіраўся на нацыянальны мастацкі традыцыі, вопыт сусветнага выяўленчага мастацтва. Мастакі стварылі вобразы найлепшых людзей мінулага і сучаснасці – гістарычных асобаў, дзяржаўных і ваенных дзеячаў, навуковаў, працаўнікоў горада і вёскі, моладзі, дзеячаў літаратуры і мастацтва. У жывапісе ў 1920 – 1930-я гг. зроблены першыя спробы стварыць абагульнены вобраз сучасніка: серыя партрэтаў сялянцаў М. Філіповіча, партрэт дачкі (М. Станюта), партрэты Янкі Купалы і Якуба Коласа (Я. Кругер), Янкі Купалы (Д. Полазаў), акадэміка М. Нікольскага (М. Тарасікаў). Строгай дакументальнасцю, стрыманасцю ў перадачы пачуццяў, грамадзянскім і патрыятычным гучаннем адметныя партрэты перыяду Вялікай Айчыннай вайны: «Юны партызан» і партрэты народных артыстаў БССР А. Нікалаевай (Я. Зайцаў), Г. Глебава і З. Васільевай (І. Ахрэмчык), партызанкі Н. Хахалінай і мастака А. Мазалёва (З. Паўлоўскі), партызана П. Кашэ (Я. Красоўскі), серыя партрэтаў партызанаў (Ф. Мадораў). Дэталізацыя выявы, дакументальная дакладнасць, традыцыйнасць выяўленчых сродкаў характэрныя партрэты 1940 – 1950-х гг.: партрэты кампазітара М. Чуркіна (Х. Ліўшыц), народнага артыста БССР Е. Міровіча (І. Ахрэмчык), групавы партрэт народных артыстаў СССР Г. Глебава, У. Уладзімірскага і народнага мастака БССР А. Марыска (Волкаў) і інш. У 1960-я гг. папырыўся жанр партрэта-карціны: партрэты П. Пестрака (Ахрэмчык), Якуба Коласа і Р. Шырмы (У. Сталь-

Ю. Пэн. «Стары кравец»

машонак), артыста В. Чарнабаева (М. Чэпкі), «Настаўніца» М. Лісоўскага і інш. У партрэце 1970 – 1980-х гг. адметнае імкненне разам з перадачай вонкавага падабенства раскрыць ідэалы і асаблівасць светаўспрымання чалавека, паказаць прыкметы часу: працы В. Прагасені (Герой Савецкага Саюза М. Шмыроў), Л. Шчамялёва (мастак М. Чэпкі, «Працаўнікі музаў (кампазітар І. Лучанок, пісьменнік В. Быкаў, мастак М. Савіцкі)»), В. Сахненкі (народны мастак СССР М. Савіцкі, зааэтнік Р. Басацкая), У. Мінейкі («Фізікі»), Зайцава (ткачыца з в. Неглюбка М. Каўтунова), Г. Вашчанкі (аўтапартрэт), Дударанкі («Дзядзька Кастусь і пётка Анэта»), серыя «Калгаснікі "Чырвонай змены"», І. Стасевіча («Сын палка. В. Дончык»).

(Працяг будзе)